

Cassirerov koncept suvremenoga političkog mita

Lazić, Martin

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:860921>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA FILOZOFIJU I KULTUROLOGIJU

Martin Lazić

Cassirerov koncept modernoga političkoga mita

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Ivo Džinić

Zagreb, 2023.

Sažetak

U ovom radu tematizira se fenomen mita, točnije utjecaj mita na političku sferu djelovanja. Rad je prikaz Cassirerovog koncepta modernoga političkoga mita. Machiavelli, Carlyle, Gobineau i Hegel teoretičari su čije su se teorije instrumentalizirale, odnosno zlonamjerno iskoristile, u svrhu razvoja moći mita u totalitarističkim režimima u 20. stoljeću.

Koja je zapravo moć mita na političkoj sceni, kada se ona javlja i koji su preduvjeti da nastupi u punoj snazi?

Ključne riječi: mit, jezik, djelovanje, totalitarizam, politika, tehnika

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Fenomen političkih mitova.....	4
3. Cassirerova studija <i>Mit o državi</i> u pregledu.....	6
3.1. Struktura mitske misli	7
3.2. Povijesni razvoj političkog mita.....	10
a. Antička filozofija.....	10
b. Machiavellieva politička teorija	12
c. Kult heroja Thomasa Carlyla.....	14
d. Gobineauova teorija rasa	16
e. Hegelova politička misao	18
3.3. Tehnika modernoga političkoga mita.....	21
4. Zaključak.....	25
5. Literatura	26

1. Uvod

Njemački filozof Ernst Cassirer bavio se, između ostaloga, i pitanjem moći mita i njegovom refleksijom na moderne političke koncepte 20. stoljeća. Cassirer je živio u razdoblju od 1874. do 1945. godine, a svoju posthumno objavljenu knjigu *Mit o državi* piše pod utjecajem dubokih kriza političkog i društvenog života između dva svjetska rata, pogotovo u kontekstu pojave nacionalsocijalizma u Njemačkoj. U tim događanjima primijetio je da mit ima i veliko praktično značenje, a ne samo teorijsko, tu se u njegovoj filozofiji javlja pojam političkog mita.

U svojoj knjizi *Mit o državi* on analizira filozofske teorije i pravce koji su u svojim povijestima političke teorije imali zastupljene mitske elemente. Daje nam povijesni pregled shvaćanja mitske misli i njenog značaja.

U ovom radu se donosi prikaz Cassiserove analize pojedinih filozofskih koncepata, počevši od Platonove *Države* kao jednoga od najznačajnijih filozofskih djela, a nama je ovdje bitno kao začetak ozbiljnije filozofske misli o državi.

Uz Platona Cassirer se nadalje osvrće i na Machiavelliev novi nauk u politici, Carlyleov kult heroja, Gobineauov kult rasa, te na Hegela kao važnog filozofa, čije je učenje direktno uzeto i prilagođeno kako bi se lakše upotrijebilo na stvaranje totalitarističkih programa, poglavito fašističkog i nacionalsocijalističkog u Njemačkoj.

2. Fenomen političkih mitova

Književnost je prenositelj i čuvar mita, a politika je samo jedna od dimenzija mita koju on koristi za manifestaciju. Lagano se može uvidjeti u kojoj mjeri mitska dimenzija ostaje značajna u pogledu pojedinca i teritorija prilikom utemeljenja modernih nacionalnih formi. U moderno vrijeme mit djeluje kroz povijest i ideologiju kako bi osigurao pripovijest o porijeklu zajednica koje se smatraju korijenom nacije i da se od njih mogu razviti oblici na kojima počivaju društva. Mitovi o porijeklu i nacionalnom utemeljenju koji se u modernom vremenu manifestiraju kroz povijest i ideologiju ujedno njima postaju i zasjenjene.

Zasjenjuju jer se pretvaraju u ono što nazivamo političkim mitovima. Oni koji sami sebi nisu dovoljni, počeli su sebi pridruživati mitove koji svakako nisu za njih namijenjeni, primjerice one mitove o zlatnom dobu ili izgubljenom raj. Počinju koristiti moć mita posebice kada se radi o utemeljenju nekog nadnacionalnog oblika ili kada se treba rekonstruirati neki identitet; tako daju nove političke modele za budućnost (Monneyron-Mouchtouris, 2012).

Politički mit se zna povezati sa jednom političkom ličnosti, tako su se o mitovima o političkim ličnostima pisale knjige, održavala predavanja, čak i stvarale emisije. Ian Kershaw objavljuje knjigu pod nazivom *The 'Hitler Myth'*, Jean Tulard govori o 'mitu Napoleona', Georges Gurvitch svoje predavanje naziva 'Rušenje jednog političkog mita: Josif Staljin'. (Monneyron-Mouchtouris, 2012: 97). Ovakvi primjeri su proizvod koncepta političke sociologije i sociologije religije točnije koncepta mita ili karizme. U povijesti se izraz 'karizme' i 'mita' često znao miješati. Karizma dolazi od grčke riječi i znači milost, karizma označuje dar koji se prepisivao članovima prvih kršćanskih zajednica. U moderno doba termin karizma prvenstveno preuzima Max Weber u religijskoj i u političkoj sociologiji. „Karizmom nazivamo izuzetne neke osobe koja je, da tako kažem, obdarena natprirodnim ili nadljudskim ili u svakom slučaju silama ili svojstvima koja su nedostupna običnim smrtnicima, ili nekoga tko djeluje da ga je Bog poslao ili se smatra uzorom, a posljedično i vođom(*Führer*)“ (Weber, 1971: 249.).

Karizma koju posjeduje neki politički vođa nije dovoljna da se o njemu govori kao o mitu, ona jedino može biti dobar faktor za mitsku dimenziju vođe. Da bi se moglo govoriti o mitu, o političkom vođi mora postojati neka podloga kao primjerice neka politička ideologija (Monneyron, Mouchtouris, 2012).

Prema Valentini Torloni, boje pridonose jačanju političkih poruka jer su prožete emocijama i vrijednostima koja isto kao i mit ulaze u ne-racionalnu dimenziju. Boja se upotrebljava u političkom jeziku kao jedan segment koji ima svoju vlastitu simboličku logiku, ona je po svojim semantičkim i sintaktičkim zakonima slična mitu. Boja u svojoj političkoj domeni, isto kao i u kulturnoj, ima svoje vlastite vrijednosti. Primjerice u parlamentu se možemo susresti s zelenom, crvenom, crnom, bijelom i plavom bojom, te nam one automatski aludiraju koja boja pripada kojem političkom opredjeljenju. Mehanizmi koji sudjeluju u stvaranju identiteta političkih subjekata su kategorije i upotreba stereotipa koji se mogu

smatrati suvremenim formulama mita. Boja je jedan od simbola koji više pridonosi sadržaju koji predstavlja identitet. „Boja funkcionira kao enzimatski i akceleracijski faktor tog identitetnog procesa, kako u njegovoj izvornoj dimenziji formiranja, tako i u kontinuiranom procesu verifikacije i konfrontacije s izabranim političkim identitetom.“ (Monneyron-Mouchtouris, 2012: 147.)

Kategorizacija je proces u kojem svako sebi pojedinačno određuje društveno okruženje, svaki se pojedinac smješta unutar neke društvene kategorije. Stereotipi su oruđe putem kojih se subjektu osiguravaju emocionalne funkcije s obzirom na dihotomijsku logiku između pripadnosti i isključenosti unutar kategorizacija. Socijalni identitet ovisi o načinu na koji se subjekt smješta u kategoriju, kako koristi kategoriju prilikom definiranja, te na koji način mu ona služi da bi ga drugi prepoznali.

Kao što vidimo iz gore navedenog moć mita može poremetiti cijelu strukturu neke društvene zajednice. Mit je jedan od oblika mišljenja koji je prevladavao prije filozofije i logičnog mišljenja, a u moderno doba se njegova moć isto tako osjeća u vrijeme kriza i situacija kada čovjek teško nalazi primjereno logično rješenje. Problem mita je njegovo ne razumsko i nelogično nastajanje, nego je produkt afektivnoga načina razmišljanja. Takav mit u praktičnoj političkoj primjeni dobiva svoju punu snagu kada se isključi razumska dimenzija. Politički mitovi su zapravo pripovijetke koje su određene nekom političkom ideologijom, a koja formira vrijednosni sustav neke društvene zajednice.

3. Cassirerova studija *Mit o državi* u pregledu

U modernim političkim događajima 20. stoljeća snaga mitske misli dobila je svoju novu ulogu u političkoj misli. U političkim sistemima došlo je do pobjede mitske misli nad racionalnom.

U povijesti ne postoji niti jedna velika kultura koja u sebi ne sadrži mitski element. Schelling se u svojem djelu *Filozofija mitologije* detaljnije bavio mitom, on mit uzdiže na najviše dostojanstvo dok je prije bio na najnižem položaju. Schelling je razvio sistem identiteta, u tom sistemu se ne može jasno odrediti granice između subjektivnog i objektivnog svijeta, mitu je dao sasvim novu ulogu. Kasnije, nakon Schellinga, ljudi koji su se bavili prirodom

mita više se nisu toliko zanimali za njegova metafizička svojstva nego su se počeli baviti njime preko empirijskog pristupa.

3. 1. Struktura mitske misli

Jezik je bitan segment mita, oni su u povezanom odnosu kojeg je važno razumjeti kako bi mogli lakše shvatiti svijet mita. Otkriće sanskritskog jezika bilo je bitno za razvoj svih segmenata kulture. Nakon tog otkrića Europski kontinent shvatio je da je samo jedan mali dio velike svjetske povijesti i kulture. Filolozi i istražitelji 19. stoljeća vjerovali su da je nađen jedan veliki dio u razumijevanju povijesti ljudske civilizacije (Cassirer, 1972). F. Max Müller je izjavio da filologija daje jasnu svijetlost znanstvenom istraživanju i dokumentiranju mitološkoga i mitopoetskoga doba čovječanstva, koje je dotle bilo obavijeno tamom (...) Ona nam je dala ono što bismo mogli nazvati suvremenim dokazom, prikazujući nam stanje misli, jezika, vjere i civilizacije u razdoblju kada sanskritski nije bio sanskritski, a grčki još ne grčki, već kada su i jedan i drugi, zajedno s latinskim, germanskim i drugim arijskim narječjima, postojali još kao jedan nepodijeljeni jezik. Magla mitologije postepeno će se dizati i omogućiti nam da otkrijemo iza nestalnih oblaka zore misli i jezika onu pravu prirodu koju je mitologija tako dugo skrivala i prerusavala. (Müller, 1881: 315, 358, 449.).

Mit i jezik imaju zajednički korijen ali po strukturi nisu isti. Oni su različiti, mit nije striktno logičan, iracionalan je; dok jezik prati strogi logični poredak, ima svoja pravila i gramatiku. Müller i drugi pisci rekli su da je mit zapravo samo jedan segment jezika i to njegov negativni segment; mit se rađa iz mana jezika, a ne iz njegovih vrlina. Jezik koliko god je racionalan lagano može postati izvor iluzija i zabluda, podložan je interpretaciji. Jezik u sebi sadrži opća imena, a opća imena u jeziku podrazumijevaju neodređenost. Višeznačnost i sinonimija u samoj su prirodi jezika. Na stvaranje sinonima utječu i atributi koji se dodjeljuju objektu iz različitih gledišta na njega, radi toga se razvio logičan proces putem kojeg su neki objekti dobili i više od jednog naziva. Jezici koji su stariji imaju više sinonima. Kada se sinonimi koriste u stalnoj upotrebi oni prirodnim tokom razvoja jezika rezultiraju homonimijom.

Upravo su sinonimi i homonimi slaba točka jezika i ujedno povijesni korijen mita. Iz predmeta koji ima dva imena lagano se razvijaju u dvije ličnosti od kojih se potom počnu

pričati dvije različite priče s različitim značenjima (Cassirer, 1972). Müller prihvaća da je mit zapravo jedna velika iluzija, ne svjesna obmana izazvana prirodom ljudskog uma, a prije svega ljudskog govora.

Koliko god mit bio patološka stvar, njegov izvor je jezik, sukladno tome neslaganja i proturječnosti mitske misli mogu se svesti na univerzalnu, objektivnu i racionalnu moć.

Cassirer ne može prihvatiti gore navedenu teoriju o mitu. On smatra da jedna od najstarijih i najvećih snaga u ljudskoj civilizaciji ne može biti samo nesporazum i pogrešno tumačenje riječi i naziva. Ljudska kultura ne može biti samo rezultat iluzije.

Kod svih naroda, babilonskog, indijskog, egipatskog i grčkog nalaze se mitski motivi koji su duboko prožeti u život cijelog naroda. Mitski motivi ne proizlaze toliko u mislima i idejama koliko u akcijama. Etnolozi i antropolozi u modernom pristupu prihvaćaju da je bitno početi od obreda kako bi mogli razumjeti mit. U novom pristupu divljak se više ne spominje kao „primitivni filozof“. On je onaj koji obavljanja neki vjerski obred, u provedbi obreda on nije obuzet samo bilo kakvim raspoloženjem, on proživljava čiste emocije, a ne misli. Postaje neupitan emotivni karakter primitivnih vjerskih obreda. Postalo je jasno da su obredi puno dublje i trajniji elementi u vjerskom životu nego sam mit (Cassirer, 1972).

„Obredi su u stvari motorna manifestacija psihičkog života. Oni otkrivaju izvjesne osnovne težnje, prohtjeve, potrebe, želje, a ne samo „predstave“ ili „ideje“. A te težnje prenose se u pokret – u ritmične svečane pokrete ili neobuzdane igre, u sređene i pravilne obredne akcije ili žestoke orgijske izljeve. Mit je epski element u primitivnom religioznom životu, dok je obred dramski element.“(Cassirer, 1972: 58.). Čak nam niti same mitske priče ne mogu pomoći u otkrivanju tajne religije i mita jer su one samo tumačenje obreda.

Daljnji pozitivni korak u razvoju učinila je psihoanalitička teorija mita, tada mit prestaje biti izdvojen, dapače postaje povezan s pojavama koje su se mogle znanstveno dokazati i empirijski provjeriti. Mit je postao logičan, više nije bio bizaran nego postaje sistemom. Općenito nije više postojala nepremostiva razlika između normalnog i nenormalnog života. Sigmunda Freuda je također zanimalo pitanje mita, bio je uvjeren da se jedini putokaz za svijet mita može naći u emocionalnom životu čovjeka. Freud je smatrao da u psihološkom životu neurotičara i divljaka postoje sličnosti, još je bitnije da je mislio da su svi motivi

mitske misle iste kao i u nekim oblicima neuroze. To rješenje mita je zapravo samo novo gledište na problematiku mita.

Mit je kao i pjesništvo i likovna umjetnost, on pripada simboličkom obliku, a osnovno obilježje svih simboličkih oblika je u tome da se mogu primijeniti na bilo koji predmet. Za simboličke oblike ne postoji objekt koji svojim djelovanjem i svojstvima može uznemiriti i poništiti njegovo djelovanje na sam objekt (Cassirer, 1972).

Dok nam umjetnost daje jedinstvo intuicije, vjera i mit nam daju jedinstvo osjećanja. Umjetnost nam nudi čitav spektar živih oblika dok vjera i mit počinju od svijesti o univerzalnosti i osnovnoj istovjetnosti života. U primitivnim vjerovanjima nalazimo želju da se pojedinac što bolje moguće poistovjeti sa životom svoje zajednice i sa životom prirode; takva se ispunjava putem vjerskih obreda. Dok su muški pojedinci u ratovima ili nekim drugim opasnim situacijama, žene se doma pripremaju za obredne igre, te se na taj način ženski članovi zajednice poistovjećuju s muškim članovima. Taj dio obreda govori nam da se zapravo radi o suosjećanju koje ih spaja u jedan nedjeljivi živi organizam.

U Dionizijevom kultu se javlja osnovna emocija čovječanstva, osjećaj da se individua oslobodi svoje individualnosti i da gubitkom svog identiteta bude pušten u univerzalni život. Takvu želju možemo naći u jednakoj mjeri u najprimitivnijim kultura kao i u najuzvišenijim mističnim religijama modernog doba. Moć igre je za mistika pravi put ka Bogu (Cassirer, 1972). Važno je naglasiti da moć mita ne proizlazi samo iz intelektualnog spektra, nego se javlja i iz najdubljih ljudskih emocija. Mit je izraz emocija, on je emocija pretvorena u sliku. Simbolički karakter ljudske reakcije daje mu njegovo jedinstvo. Čovjekov novi način izražavanja, simboličko izražavanje, sadržan je u svim segmentima čovjekove kulture: u mitu, pjesništvu, jeziku, umjetnosti, religiji i nauci. Sve te radnje obavljaju zadatak objektivizacije, a realiziraju se putem jezika. Naša opažanja putem lingvističkog izražavanja dobivaju novi oblik. One gube svoju individualnost, počinju se podvoditi pod pojmove vrste koje su označene općim imenima. Sukladno tome, mit i dalje ispada kao da izgrađuje svoj fantastični svijet. Mit ima i jedan objektivni segment i objektivnu funkciju, mitski simbolizam vodi u objektivizaciju osjećaja. Prilikom izvođenja magijskih obreda i vjerskih ceremonija čovjek djeluje pod utjecajem individualnih želja i društvenih poticaja, on ih izvodi nesvjesno i bez znanja o njihovim motivima. Ako se ti obredi pretvore u mit onda se

javlja novi element – čovjek se počinje pitati što te stvari znače, zašto i otkuda dolaze i kuda idu. Koji god odgovor bio, svakako je bitnije samo postojanje pitanja. Time u jeziku, mitu, umjetnosti, vjeri naše emocije nisu samo radnje, one se pretvaraju u djela (Cassirer, 1972). „Mit je objektivizacija čovjekovog društvenog života, a ne njegovog individualnog iskustva.“ (Cassirer, 1972: 73.). Kasnije se pojavljuju mitovi koji su stvorili pojedinci, to se pojavljuje u Platonovim mitovima. Platon je svoje mitove stvorio s potpunom slobodom duha, nije bio podčinjen moći mita, koristio ih je za svoj dijalektički i etički cilj. Pravi mit nema toliko slobodu jer se za slike u kojima živi mit ne zna da su to slike. U mitu čovjek uči vještinu izražavanja, tj. uči se organiziranju svojih najdubljih nagona, nada i strahova.

3. 2. Povijesni razvoj političkog mita

a. Antička filozofija

Sofisti su novom metodom pokušali racionalno objasniti mitsku priču. Bili su dobri u alegorijskom tumačenju, zahvaljujući tome bilo kakav mit su protumačili kao fizičku ili moralnu istinu. Sokrat je odbacio sofističke metode i smatrao ih je smiješnima. Sokratov zadatak bio je puno važniji od nekakvog mita, on je prije svega morao upoznati samog sebe. Tek nakon tog važnog zadatka Sokrat je mogao ići dalje. Po njemu moramo izgraditi novu i pozitivnu moć poznavanja samih sebe, na taj način možemo savladati moć mita. Ljudsku prirodu moramo gledati kroz etiku, a ne kroz mit. Mit može objasniti neke stvari ali ne može odgovoriti na Sokratovo najvažnije pitanje: što je dobro, a što zlo. Jedino Sokratova metoda upoznavanja samog sebe vodi do rješenja tog osnovnog problema (Cassirer, 1972).

Sokratov učenik Platon smatra da ipak treba proširiti polje filozofskog istraživanja kako bi odgovorili na Sokratovo pitanje. Ne možemo definirati čovjeka ako se zatvorimo u njegovu individualnost. U političkom i društvenom životu čovjeka krupnim je slovima ispisano ono što je u samoj njegovoj individi pisano malim slovima. To načelo je polazna točka Platonove Države. Od tada je politika proglašena ključem ljudske psihologije. Čovjek mora poznavati glavna pitanja oko sebe kako bi uopće mogao upoznati samog sebe. Čovjekov privatni i javni život međusobno su povezani i zavise jedan o drugome. Ako čovjek ne uredi svoj javni život

nikako ne može urediti ni svoj privatni život, jer onda on raste u trulom i nezdravom okruženju. Platona su uvijek vukla dva smjera, jedan je težio da pređe granice cijelog empirijskog svijeta, a druga ga je vraćala u empirijski svijet da ga organizira prema racionalnim pravilima. Mistički um u Platona vezan je uz etički i politički um koji ima svoj red, njegova etika i politika vraćala ga je u zemaljsku državu. Taj kategorički imperativ, zahtjev za redom i mjerom isto je tako vezan i uz Platonovu mitsku misao. Platonovo trojstvo, um, zakon i red, njegovo je prvo načelo fizičkog i etičkog svijeta. O grčkoj religiji Platon govori u duhu grčke tradicije ali dodaje jednu novu, bitnu crtu; po njemu čovjek ne može sebi srediti svijet i njime vladati ako ne nađe točnu i ispravnu predstavu bogova. Ako se bogovi varaju, lažu i bore onda se gradovi neće moći riješiti zla. Čovjek se poistovjećuje s bogovima, a prirodu ljudske duše nalazimo u državi, samim time stvaraju se politički ideali prema shvaćanju i uzoru na bogove. Prvo što čovjek mora je zamijeniti mitske bogove sa saznanjem „ideje dobra“.

Platon ne odbacuje pjesništvo kao takvo, štoviše daje mu obrazovnu funkciju, on samo odbacuje pjesničku funkciju stvaranja mita. Pjesnici su ti koji oduvijek stvaraju mitove, stvarali su likove i davali im položaj i moć. Njih se ne treba ukinuti, treba ih se samo strogo nadzirati i mjeriti ih višom mjerom – „idejom dobra“. Ako se „ideja dobra“ postavi za jezgru božanske prirode onda bog koji tvori zlo postaje besmislen. O njemu se ne smije više pisati niti pjevati.

Platon je time uveo svoj postulat putem kojeg je obilježio cijeli daljnji razvoj političkog mita. Za samu Platonovu filozofiju bitno je naglasiti pravdu, on je postavlja na najviši položaj u državi. Država nema veću svrhu nego da provodi pravdu. „S tim shvaćanjem Platon je postao osnivač i prvi zagovornik ideje pravne države“ (Cassirer, 1972: 92.). Pravičnost i volja za moći su suprotnosti u Platonovoj moralnoj i političkoj filozofiji.

Još jedan od noviteta koje je uveo Platon bila je težnja za nalaženjem uzroka i prvih principa. Što se tiče načina vladanja državom, on apsolutno odbacuje samo tiransku dušu i tiransku državu, za njega su one izopačenost i iskvarenost. Za razliku od svih drugih mislilaca koji su se bavili političkom misliju Platon nije nastojao odrediti koji je oblik vladavine bolji od kojeg. On je nastojao uvesti potpuno novu metodu i novi postulat u političku misao. Kako bi uspio to napraviti morao je krenuti od samog početka. Morao je slomiti korijen problema, moć mita. To je bilo nužno potrebno kako bi stvorio racionalnu teoriju države. Međutim, naišao

je na velike poteškoće. Kako bi to napravio morao je preći preko samog sebe jer je upravo Platon osjećao i imao u sebi svu čaroliju mita (Cassirer, 1972).

Imao je dar za pisanje mitova i postao je jedan od tvoraca najboljih. Od Platonovih najvažnijih mitova tu su svakako: mit o nebeskom prostoru, o zarobljenicima u pećini, o duši koja bira svoju buduću sudbinu, o suđenju poslije smrti. U tim mitovima Platon je izrazio svoje filozofske misli i intuicije. U svojem djelu „Timej“ uveo je predstavu demijurga – dobru i zlu svjetsku dušu i dvostrukog stvaranja svijeta; time je svojoj filozofiji prirode dao potpuno mitski oblik.

Grčki izraz za sreću je *eudaimonia*, on zapravo znači posjedovanje dobrog demona. Platon ovoj definiciji dodaje opis duše koja sama bira svoj buduću život. Platonov dodatak definiciji bitno je utjecao na samu mitsku misao. U mitskoj misli čovjek je opsjednut dobrim i zlim demonom, a sada čovjek sam može odabrati svog demona – tim odabirom automatski bira i svoju buduću sudbinu. Čovjek više nije zavisn od neke nadljudske, božanske ruke, nego sada preuzima potpunu odgovornost za sve svoje postupke. Bog nije kriv. Za Platona je sreća ta sloboda koja više ne zavisi od slučajnih okolnosti. Država ima istu obavezu kao i individualna duša, ne prihvaća više svoju sudbinu, ona je stvara.

b. Machiavellieva politička teorija

Pojava Machiavellieve političke teorije u djelu *Vladar* probudila je ne samo mislioce koji se bave pitanjem politike nego i širu publiku. Jedan veći dio čitatelja *Vladara* zauzimao je jasan negativan stav, tek se kasnije javio drugi dio čitatelja koji su branili Machiavellijevu teoriju, a poglavito *Vladara*. Francis Bacon je jedan od prvih filozofa koji su razumjeli i branili Machiavellijevo pisanje. „Mi mnogo dugujemo Machiavelliju i drugim piscima te klase koji otvoreno i iskreno govore i opisuju ono što ljudi rade, a ne ono što bi trebalo da rade“ (Cassirer, 1972: 137.), rekao je Bacon.

Machiavelli se zanimao za statiku, a ne za dinamiku povijesnog života. Smatrao je da se povijest uvijek ponavlja. Prema statičnom načinu gledanja na ljudsku povijest proizlazi da su svi povijesni događaji zapravo zamjenjivi. Pri analiziranju povijesnih događaja Machiavelli ne radi nikakve razlike, on u istom tonu komentira potpuno različite tipove

vladara. Jedna od značajki koje je uveo bilo je kontriranje srednjovjekovne misli da je država božanskog podrijetla, takvu misao smatrao je čak i svetogrđem. Njegova realnost nalagala mu je da napusti srednjovjekovni politički sistem. Po njemu je dovoljno ukazati na prirodu stvari kako bi se razorio hijerarhijski i teokratski sistem. Tu nalazimo sličnost između nove kozmologije i politike renesanse. U oba slučaja gubi se razlika višeg i nižeg svijeta, te ista načela vrijede za oba svijeta.

Machiavelli je bio protivnik Crkve, ali ne i religije, nju je smatrao nužnim elementom čovjekovog života. U njegovom sistemu religija je bila neophodna ali više nije bila dovoljna sama po sebi nego je imala funkciju oruđa u rukama političkih vođa. Religija je izgubila sve doticaje s transcendentnim poretком stvari i više nema duhovnu vrijednost. Politika gubi veze sa svim oblicima čovjekovog etičkog i kulturnog života (Cassirer, 1972).

Machiavellijev *Vladar* bio je u početku jako osuđivan u najvećoj mjeri zbog iznesenih preporuka vladarima. Činjenica je da *Vladar* u sebi sadrži nemoralne preporuke, on vladarima preporuča svakakve načine prevara. U *Vladaru* se potpuno ravnodušno daju načini ostvarivanja i održavanja političke moći, način primjene tih preporuka ni u jednom mjeri nisu ograničene željama zajednice. Njega su zanimali samo potezi s kojima se dobiva partija. Veliki državnik čini dobra djela ali kada to okolnosti nalažu državnik se neće ustručavati da napravi zločin. Smatra je i da novo nastajanje države treba raditi samo jedan čovjek.

Prva stvar koju vladari moraju usvojiti je da shvate čovjeka, a neće ga shvatiti sve dok žive u iluziji o urođenoj dobroti čovjeka. Za najbolje temelje svake države navodi dobre zakone i dobro oružje. Vladar mora naučiti vještine izdaje i prevare jer dobri i poštteni vladari nisu pravilo, oni su izuzetak. Prema Machiavelliju učitelj vladara mora biti pola životinja i pola čovjek, politički život je oduvijek bio pun prevara i zločina, Machiavelli je samo bio prvi koji je pisao i učio o vještini tih zločina.

Knjiga *Vladar* mora se gledati kao tehnička knjiga, kao priručnik. Ona je u prvu ruku namijenjena novim kneževinama kako bi se znali štititi od svake opasnosti. Machiavelli se ne pita radi li se o dobrome, on samo daje upute o tome što se treba činiti da se cilj ostvari. Prvi je moderan pisac koji govori o državnoj vještini.

Machiavellijevo iskustvo naučilo ga je da ponekad i najbolji mogući savjet nije djelotvoran, svijet je previše nestalan i nepravilan da bi ga se samo tako moglo izračunati. Svojom

racionalnom metodom nije uspio riješiti tu proturječnost, morao je priznati da ne upravlja svime čovjek. Morao je uvesti u svoj strogo racionalan i logičan pristup jednu polumitsku silu. Shvatio je da je sreća ta koja upravlja i o njoj se ne može stvoriti nauk. U *Vladaru* našlo se poglavlje pod nazivom: „Što je sreća i što ona znači?“ to je svakako najčudniji i neočekivan naslov u knjizi. Sreća je ta koja daje moć malo jednoj naciji, pa malo drugoj. U svojim *Raspravama* primjećuje da su nesreće prije nego što su se dogodile proroci znali nagovijestiti, to ne zna objasniti, ali navodi kao činjenicu.

Moć sreće je jaka i nije proračunata ali nije nepobjediva, čovjek se mora ohrabriti i upregnuti sve svoje snage da se suprotstavi sreći. Machiavelli kaže da izgleda da je sreća jednu polovicu naših radnji zadržala sebi da s njima upravlja, a drugu polovicu je dala nama na upravljanje. U jednom poglavlju Machiavelli točno objašnjava strateška pravila kako se boriti protiv moći sreće. Kada se čovjek bori sa srećom mora biti bojažljiv ali i hrabar, samo uz takvu paradoksnu mješavinu može se nadati pobjedi. Machiavelli je prvi autor u povijesti koji daje strategiju mentalnog, a ne fizičkog ratovanja.

c. Kult heroja Thomasa Carlyla

Thomas Carlyl 1840. godine u Londonu pred odabranom publikom započinje niz svoj predavanja pod naslovom: *O herojima, kultu heroja i herojstvu u povijesti*. Predavanja su imala veliki i pozitivan odjek, tada sigurno nitko nije mogao znati da će teorija o kultu heroja kasnije u povijesti biti uzeta i prilagođena za formiranje totalitarističkih režima u modernim političkim konceptima. Carlyl je želio učvrstiti društveni i politički poredak i najboljim načinom za to smatra svoju teoriju o kultu heroja. U nekim djelima suvremenije literature piše da je Carlyl bio jedan od ključnih ljudi za razvoj budućeg fašizma, negdje je čak proglašen odgovornim za cijelu teoriju nacionalsocijalizma.

Treba uzeti u obzir jednu bitnu notu Carlylevog načina izlaganja ove teme, naime on nije bio sistematski mislilac, on uopće nije htio izgraditi svoju filozofiju povijesti. Njegovo shvaćanje politike i povijesti više je baziran na njegovoj osobnoj biografiji nego na nekoj metodi (Cassirer, 1972). Cijelu povijest je vidio kroz živote velikih ljudi, bez njih povijest ne bi niti postojala. „Kult heroja, duboko i skrušeno divljenje, podčinjavanje, vatreno i bezgranično,

najplemenitijem i bogu sličnom vidu čovjeka – zar to nije začetak samog kršćanstva?“ (Cassirer, 1972: 199.). Ta ideja bila je početak i kraj, glavna maksima cijele Carlylove filozofije života i povijesti. Srednjovjekovni tip hijerarhije nestaje i javlja se nova „herojarhija“, Bog se mijenja s čovjekom vladarom, herojem. Bez heroja, preobraženog sveca kao vladara, nije moguće ništa drugo osim anarhije, od koje goreg nema. Heroji mogu biti pravi – oni koji su predstavnici božanskih ideja, a postoje i oni lažni heroji koji se samo pretvaraju. Samom heroju potreban je i svijet koji mu odgovara, ne svijet sluga¹, svijetom sluga treba vladati lažni heroj jer si oni međusobno pripadaju. Carlyl nam pojednostavljuje stvari i kaže da imamo izbor, ili ćemo naučiti i bolje upoznati pravog vladara, poglavara, ili će nama zauvijek vladati laži heroj.

Carlyl ne daje točnu definiciju heroja i kako ga prepoznati, jer on smatra da se preko logike ne može shvatiti tajnu stvarnosti, zdravo shvaćanje mora biti intuitivno, a ne logično i argumentirano. Odbacujući logiku kao alat za shvaćanje života, pogotovo ako želimo shvatiti život heroja, on kaže da je jedino mitski način put do istine o nečemu. Tom svojom tezom on je automatski otpisao bilo koji pokušaj da se konkretno opiše pojam heroja i što on podrazumijeva. Moramo se prisjetiti da je Carlyl svoju teoriju o kultu heroja iznio kroz niz predavanja pred publikom, tako da on nije morao dokazivati osnovne teze svoje filozofije, on ju je samo ilustrirao. Carlyl se u svojim predavanjima koristi imaginativnom sposobnošću proroka koji nas vodi putem neba ili čarobnjaka koji nas vodi putem pakla, kod njega se ova dva pravca ne mogu sasvim raspoznati (Cassirer, 1972). Kako bi dokazao da heroji postoje među ljudima naveo je nekoliko imena, popis je šarolik i čini se da heroji nemaju neku konkretnu zajedničku karakteristiku. Njegov stil je više bio govornički nego filozofski, dobro je znao razliku između govornika i retorika. „Govornik uvjerava i nosi sve sa sobom, ni sam ne znajući kako; retorik može dokazati ako treba uvjeriti i ponesu sve sa sobom.“ (Cassirer, 1972: 203.). Svakako je na njegov stil predavanja utjecala i reakcija publike kojom je bio ponesen, slušali su ga plemići i intelektualci, mudro je birao riječi i birao je efekte, to mu je donijelo uspjeh. Carlyl se više trudio da nagovori nego da uvjeri.

¹ * slugama Carlyl naziva masu

Svojevrsni dokaz da Carlyl ni u kojem slučaju nije mislio i želio napraviti temelj za moderne totalitarističke koncepte leži u njegova dva mjerila preko kojih se može otkriti koji je heroj pravi, a koji lažni. Ta dva mjerila su u njegovom gledanju na suštinu samih stvari i u njegovoj iskrenosti. Heroj ne smije i ne može lagati, Carlyl nikada nije laži i obmane naveo kao neophodne ili dobre. Smatra da kada heroj počne lagati, on automatski prestaje biti heroj. Dapače, Carlylova je prva briga bila da uvjeri svoju publiku da pravi heroj prezire laži i obmane bilo koje vrste. Uz to, njegov heroj mora imati jasne misli, bez toga čak niti jačina volje i karakter ne znače ništa.

Karakter heroja u sebi još mora sadržavati sretno ujedinjenje stvaralačkih i graditeljskih snaga. Među svim snagama na najvišem položaju nalazi se moralna snaga. Kada govorimo o moralnosti u Carlylevoj teoriji onda se pod nju podrazumijeva „moć afirmacije nad snagama poricanja i negacije“ (Cassirer, 1972: 222.).

Glavni naglasak stavlja i na vjeru, ali ne na vrstu vjere nego na snazi vjerskog osjećaja; nije ga zanimalo radi li se o katoličanstvu, protestantizmu ili nekoj sekti, bila mu je bitna snaga vjere.

Carlylov nacionalizam je drugačiji od ostalih, snagu nacije vidi u snazi i dubini moralnog života i intelektualnim ostvarenjima. Uvijek se mora znati da za njega kult heroja znači kult moralne snage.

d. Gobineauova teorija rasa

Politički procesi i događanja u 20. stoljeću stvorila su dojam da su kult heroja i kult rasa usko vezani. Korak u kojem su nastale velike posljedice bio je kada kult heroja gubi svoje prvobitno značenje i kada se pomiješao s kultom rase, na kraju su oba postala sastavni dio političkih programa. Gobineauova knjiga *Ogled o nejednakosti ljudskih rasa* puna je snažne ljubavi prema sudbini. Sudbina ljudske rase unaprijed je predodređena, čovjek ne može mijenjati svoju sudbinu ali želi znati odakle dolazi i kuda ide (Cassirer, 1972). Činjenica je da postoje moralne i intelektualne razlike između rasa. Gobineauovo najbitnije uvjerenje glasi da samo bijela rasa ima volju i moć da izgradi kulturni život. Žuta i crna rasa nemaju volje i energije, a čak niti život. Oni su samo mrtva materija kojoj treba gospodar, viša rasa.

Postavilo se pitanje kako su onda nastale ljudske kulture po svijetu gdje bijela rasa nije imala svoj utjecaj. Gobineau kaže da oko njegove teze o bijeloj rasi nema izuzetaka i da povjesničari moraju u takvim kulturama preispitati svoje dokaze. U Kini se nalazi stara, jako bogata i specifična ljudska kultura, tada nije bilo bijele rase u Kini da pokreće svoj mrtvi materijal niže rase. Gobineau u pogledu na ovakve primjere kultura vrlo jednostavno zaključuje da očito kineska kultura nije djelo kineskog naroda, zasigurno se negdje nalaze tragovi bijele rase, samo ih se treba pronaći. „No kad god i gdje god nađemo povijest i kulturu, moramo dobro otvoriti oči u potrazi za bijelim čovjekom“ (Cassirer, 1972: 230.). Cassirer smatra da Gobineau sigurno nije namjeravao obmanjivati svoje čitatelje, on je zapravo obmanjivao sam sebe.

Za Gobineaua su osobni osjećaji bitniji od logičkih i povijesnih dokaza. Kod njega moramo uzeti u obzir njegovo plemićko podrijetlo i taj veliki utjecaj na njega sama.

Najmoćniji neprijatelj za Gobineauovu teoriju nesumnjivo je bilo religijsko učenje o čovjekovom podrijetlu i opredjeljenju. Kao uzoran katolik koji poštuje crkveni autoritet i Bibliju kao apsolutnu istinu, on nije mogao kontrirati teoriji o stvaranju svijeta i podrijetlu čovjeka (Cassirer, 1972).

Gobineau se pita kako je moguće da crnci koji su po nečemu niži i od životinja mogu pripadati istoj vrsti kao i članovi arijevske porodice koji su neka vrsta polubogova? Priznaje da na ovo pitanje ne zna odgovor i da je odgovor na ovo pitanje skriveno općenito od ljudskog uma. Kako bi nastavio sa svojom teorijom, a da se ne suprotstavlja kršćanskoj teoriji on joj je naprosto oduzeo utjecaj na razvoj ljudske kulture. Prema njegovom tumačenju kršćanstvo nema volju niti moć da pomogne čovjeku u njegovim borbama. Kršćanstvo ostaje tajanstvena snaga koja nema utjecaja na ljudski svijet. Time je Gobineau postigao svoj cilj: „u čovjekovom povijesnom životu kršćanstvo se odriče svih svojih prava i klanja se pred novim bogom rase“ (Cassirer, 1972: 236.).

Kada je kršćanstvu dao prikladnu definiciju za svoju teoriju ostala mu je još jedna smetnja, ideja 18. stoljeća, ideja čovjekoljublja i ravnopravnosti. Ideja da je moralni subjekt pokornik samo svojih vlastitih moralnih pravila koje sam sebi postavlja za Gobineaua je bilo nedopustivo. Smatrao je da viša rasa može znati svoju pravu vrijednost i svoju bitnost samo

ako se uspoređi s nižim rasama. Prihvatio je etimologiju riječi „arijski“ koja u prvobitnom značenju znači „čist“ (Cassirer, 1972).

Pripadnici arijevske rase dobro su znali da čovjekova čast proizlazi od nasljedstva njegove rase. Čovjek je plemenit i častan prema svojoj krvi. „Izvod iz knjige rođenih istovremeno je potvrda o čovjekovoj moralnoj vrijednosti.“ (Cassirer, 1972: 237.). Gobineau navodi primjer budizma kao jedan o najvećih slučajeva izopačenosti u ljudskoj povijesti. Jedan čovjek koji ima sve najbolje darove, pripadnik najvećeg najplemenitijeg podrijetla, kraljev sin, odlučuje se odreći svojeg položaja i statusa da bi zagovarao put siromaha i odbačenih. To je za Gobineaua bila jedna vrsta veleizdaje protiv odličnog sistema kasta kojeg su napravili pripadnici arijevske rase kako bi spriječili krvna miješanja. Prema germanskoj mitologiji čovjeka raj nije čekao sukladno njegovim moralnim djelima, raj je čekao ratnike, junake, plemiće bez obzira na njihova djela.

Schiller za umjetnost kaže da ona ne potiče od čovjeka nego od njegova tvorca, umjetnost predstavlja prirodu i suštinu čovjeka. Ispada da je nađena zajednička dodirna točka između svih rasa, Gobineau to prihvaća. Umjetnost je za Gobinea uvijek bila bitna, bila mu je jedna velika strast. On ovdje radi jedan potpuno neočekivani zaključak, kaže da umjetnost ne spada pod talente arijevske rase, čak kaže da pripadnici arijevske rase ne bi sami niti mogli stvoriti veliku umjetnost. Umjetnost spada pod plodove mašte koja nije karakteristična za pripadnike arijevske rase. Korijen umjetnosti leži u crnoj rasi, kod njih je mašta vrlo važna. Gobineau za umjetnost kaže da je ona pomalo opasna jer nas vrlo lako namami i opusti naše intelektualne i moralne darove.

e. Hegelova politička misao

Ključna razlika između Hegelovog filozofskog sistema i svih ostalih sistema o teoriji države leži u tome što je Hegelova metafizika najdirektnije imala utjecaj na politički život. Od samog početka hegelovci se dijele na lijeve i desne, između njih su se uvijek javljale prepirke koje su na početku izgledale bezopasnima, ali naknadno to postaje nešto puno opasnije. Jedan povjesničar postavio je pitanje nije li borba između Rusa i njemačkih osvajača zapravo borba

između lijevog i desnog krila Hegelove škole, to pitanje nije potpuno točno ali ipak u svojoj jezgri sadrži istinu.

Hegel u cijeloj svojoj filozofiji za svaku tezu iznosi i antitezu, sebe smatra filozofom slobode. Po njemu je upravo sloboda suština i supstancija duha. Bio je konzervativac koji brani moć tradicije, za njega je običaj osnovni element političkog života, a najveći etički red je onaj koji se javlja u običaju. U svojoj teoriji on je nastojao naći svjetski, univerzalni duh. U svojem djelu iz 1802. godine *O naučnim metodama razmatranja prirodnog prava* govorio je o svjetskoj povijesti kao o velikoj tragediji etičkog života. Sudbinu apsolutnog duha je da se stalno ponovno rađa u objektivnosti, on se namjerno prepušta stradanju i smrti kako bi se ponovno rodio u novom sjaju.

Prema njemu razdoblja sreće su samo prazne stranice, to su razdoblja sklada u kojima nema suprotnosti. Ono u čemu uživamo u ljudskoj povijesti nije čovjekova sreća nego njegovo djelovanje i energija. Harmonija povijesti svijeta sada je drugačija od ranijih pokušaja teodiceje, ona više ne nastoji izbaciti zlo nego ističe činjenicu fizičkog i moralnog zla. Ona ne potvrđuje da individualna volja sama po sebi nalazi zadovoljenje u objektivnom svijetu. Stvarnost ne udovoljava naše osobne želje i težnje. Otuda dolazimo do potpunog jaza između subjektivne i objektivne sfere (Cassirer, 1972).

Hegel u redu stvari vidi pravu etičku supstanciju, on ne pokušava uništiti zlo i zločine povijesnog svijeta. Stvarnost se više ne gleda kao skup slučajnih činjenica, ona postoje ostvarenje uma. Kada u ovom slučaju govorimo o umu ne misli se na Kantov praktični um, to nije samo moralni zahtjev i apstraktno načelo, um sada živi u povijesnom svijetu i organizira se. Glavna tema njegove filozofije zapravo je bila sinteza između povijesnog i religijskog elemenata.

U svojoj teoriji države Hegel prikazuje državu ne samo kao neko obično djelo, ona je nešto puno više, ona je suština, prava jezgra povijesnog života. O povijesti uopće nije moguće govoriti prije države. Za njega je država pravo otjelovljenje duha svetoga. Ranije definicije moralnosti nisu odgovarale Hegelu, one daju kategorički imperativ koji je apstraktan i formalan zakon koji veže individualnu volju, ali je ustvari nemoćan u borbi sa stvarnim stvarima. Pojedinaac koji obnaša dužnost ima zadatak odreći se svijeta i uništiti sebe – njegova moralna priroda suprotna je i ne može se usuglasiti s fizičkom prirodom, dužnost pojedinca

u vječnom je sukobu s njegovom srećom. Jedan od zadataka Hegelove teodiceje je otklanjanje jadikovanja, on smatra da je to rezultat čovjekova dubokog ne shvaćanja etičke realnosti. Tu dolazimo da potpune promjene vrijednosti, država više nema nikakvih moralnih dužnosti, njena jedina dužnost može biti da zaštiti i očuva samu sebe. Hegel stalno naglašava da država posjeduje organsko jedinstvo, a za njega je jedinstvo ono dijalektično, jedinstvo suprotnosti. U politiku treba unijeti ozbiljnost, trpljenje, strpljenje i rad negativnog, a pod radom negativnog Hegel misli na rat – ukinuti ili prestati ratovati značio bi kraj političkog života.

Hegela zanima istina države, a ne njena ljepota. Istina nije moralne prirode, zapravo ona leži u moći. Te riječi sadrže najjasniji program fašizma koje je ikada iznio neki politički ili filozofski pisac. Isto to vrijedi i za one prve stvaratelje povijesti, oni su isto tako pošteđeni od moralnog zakona. U Hegelovom sistemu spaja se kult države s kultom heroja (Cassirer, 1972). On zna da nekada osobne ambicije i želje imaju utjecaja na velika politička djela, dapače smatra ih pravim pokretačkim snagama.

Moć koja pokreće političke radnje i daje im egzistenciju su čovjekove strasti, nagoni, naklonosti. Individua ima pravo da zadovolji sebe u svojem djelovanju. Prema Hegelu strast je ta koja čini velike stvari; potrebna je ideja i strast. Ne postoji moćnije buđenje u čovjekovom životu od velike strasti. Korijeni Nietzscheovog imoralizma postoje u Hegelovom sistemu.

Hegel je prvi filozofski mislilac koji je u egoizmu vidio ne samo dobro nego i idealno načelo. Uveo je pojam „sveti egoizam“ koji je poslije odigrao kobnu ulogu u suvremenim političkim događanjima.

U njegovoj misli filozofija više nije toliko moćna kao u ranijim razdobljima, prema Hegelu ona više ne može misliti izvan svog vremena isto kako i pojedinac ne može preskočiti svoje vrijeme. Što se tiče pitanja slobode, Hegel zamjera Fichteu, Kantu i francuskoj revoluciji što je ideja slobode koju oni iznose ostala samo formalnost to znači da je izgubila veze s realnim svijetom. Hegelov objektivni idealizam gleda na ideje kao na nešto više od pukih priviđenja uma, on ih traži u zbilji i u toku povijesnih događaja.

Činilo se da je Hegelova logika i filozofija sam trijumf racionalnog. Na neki paradoksan način Hegelova filozofija kao da je nesvjesno oslobodila najiracionalnije sile koje su se

pojavile u čovjekovom društvenom i političkom životu. Hegelovo učenje o državi izvršilo je najveći utjecaj za pripremu fašizma i imperijalizma. Iznio je ideju da u svakoj etapi povijesti postoji jedna i samo jedna nacija koja je stvarni predstavnik svjetskog duha i ta nacija ima pravo vladati nad svim drugim nacijama. Duhovi drugih nacija nemaju nikakva prava, samo nacija koja u danom povijesnom trenutku ima titulu izvršitelja svjetskog duha ima sva i apsolutna prava.

Isto kako postoje podudarne točke Hegelovog nauka o državi s fašističkim programom, postoje i suprotnosti. „Najviši cilj koji država može ostvariti je da u njoj postoje razvijene umjetnosti i nauka i da dostižu visinu koja odgovara duhu naroda. To je najviši cilj države – ali ona mora da ga ostvari ne kao vanjsko djelo, već da ga proizvede iz sebe same“ (Cassirer, 1972: 269.). Uz moć države on je govorio i o njenoj istini, jako je poštovao istinu koja leži u moći. Isto tako je govorio da širenje teritorija države može dosta oslabiti pa čak i razbiti oblik države i time pokrenuti svoju propast. Također, po njemu snaga države nije u broju stanovnika i boraca, garancija ustava je u duhu koji pripada jednom narodu i njegovoj povijesti. Za njega je nemoguće da se taj duh koji živi u naciji podčini volji jednoj stranci ili jednom pojedincu. Uzimajući u obzir Hegelova iznesena mišljenja možemo zaključiti da bi on odmah odbacio svaki oblik totalitarističkog režima (Cassirer, 1972).

Jedan od glavnih ciljeva totalitarističkog režima je brisanje svih ostalih oblika društvenog i kulturnog života, te brisanje svih mogućih razlika kako bi osigurao svoj opstanak. Prema Hegelovoj filozofiji to je nedopustivo, takvim načinom djelovanja ne može se postići pravo organsko jedinstvo. Pravo jedinstvo ne briše razlike između nacija, ono ga štiti i čuva.

3. 3. Tehnika modernoga političkoga mita

Ako bi suvremene političke mitove analizirali po elementima vidjeli bi da one nemaju nikakve nove crte mita. Sve su one uzete iz različitih izvora, poglavito iz Carlyleve teorije o kultu heroja i Gobineauove teorije o superiornosti jedne rase, a o tim stvarima odavno se mislilo i pisalo, njihova bitna crta je da su sve te teorije uvijek ostale samo na akademskoj razini.

Kako bi sve te teorije postale moćno oruđe u političkoj stvarnosti bilo je potrebno predstaviti ih publici na drugačiji način, trebalo je stvoriti novu tehniku. Ta tehnika ubrzala je sve reakcije i dovela ih do stadija djelovanja, a ne samo ideja na akademskoj razini. Bila je potrebna samo vještina upotrebe novog tehničkog oruđa. Prilozi koji su išli u korist razvoja tehnike počeli su se događati krajem Prvog svjetskog rata. Cijeli svijet se našao u globalnoj krizi i svi su pokušali na diplomatske načine riješiti svoje probleme poglavito Engleska, Francuska i Sjeverna Amerika. Njemačka, koliko god se trudila nikako nije mogla svojim diplomatskim vještinama postići normalno stanje u državi. U to vrijeme inflacije i nezaposlenosti Njemačkoj je prijetio slom. Takvo okruženje je plodno za razvoj jedne manje racionalne sile, javila se puna moć mita. U svim kulturama, poglavito u primitivnijim mit je postizao svoju punu snagu upravo u vrijeme neuobičajenih i opasnih situacija. Analiza Bronislava Malinowskog, koji je godinama istraživao domorodački život na Trobrijandskom otočju, upravo je došla do takvoga zaključka. Kada je problem takav da se da riješiti jednostavnom tehnikom čovjek se nikada ne okreće magiji, magija se počinje javljati kada čovjek ne može svoj problem riješiti prirodnom moći. Visoka magija i s njom povezana mitologija javlja se kad je obavljanje posla opasno, a njegov ishod nepoznat (Cassirer, 1972). Dolazak pune snage moći mita ostao je isti, on se našao u visoko razvijenom političkom životu suvremenog čovjeka isto kao i u onim najprimitivnijim društvima.

U jednom trenu u povijesti javlja se u društvu prelazak s mitske organizacije na racionalnu organizaciju. U vremenu mira i stabilnosti društva i države racionalna organizacija dovoljna je i održava. Međutim, politika nikada ne može biti u potpunoj ravnoteži, njezina ravnoteža nije čvrsta ona je vrlo labilna i može se lagano destabilizirati. U vremenima krize čovjekovog društvenog života racionalne snage ne mogu se oduprijeti mitološkom shvaćanju. Tada nastupa vrijeme mita. Mit nikada nije bio do kraja pobijeđen on se samo prikriva i čeka svoje vrijeme za djelovanje, čeka svoje vrijeme nastupa.

Doutté je mit definirao kao oličenje kolektivnih želja. Zahtjev za vođom javlja se kada kolektivna želja dosegne veliku snagu i kada nestanu sve nade da se ta želja može riješiti normalnim putem. Snaga kolektivne želje otjelovljuje se u vođi. U tom slučaju, zakoni i ustavi postaju ništavi, jedino što ostaje je mitska moć i autoritet vođe, a njegova volja postaje najviši zakon. Za moderan um čini se da je to nemoguće i neshvatljivo ali nije baš tako, čini

se da je moderan čovjek učinio samo zamjenu, zamijenio je prirodnu magiju s društvenom magijom. Ako kolektivna želja postigne svoju punu snagu, onda nije teško uvjeriti bilo koga da je potreban samo jedan pravi čovjek da popravi stvari. Tu se vraćamo na Carlylov kult heroja. Čovjek je počeo kao čovjek magije, a s vremenom postao je čovjek tehnike. Moderan političar mora udružiti u isto vrijeme oboje. To udruženje je jedna od najvidljivijih crta modernih političkih mitova (Cassirer, 1972). Za razliku od primitivnih kultura gdje je mit rezultat nesvjesnih radnji i potpuno je slobodan u svojem nastajanju, moderni politički mitovi su kreirani planski, oni ne rastu slobodno, napravljeni su da funkcioniraju u nečiju korist.

Tu dolazi do presudne novosti, mit se sada kreira kao i svako drugo moderno oružje i oruđe, kreira se isto kao tenk, avion i ratna strategija.

Za tu novost prvo se trebao prilagoditi jezik. Jezik oduvijek ima dvije različite funkcije, jedna je semantička, a drugu Cassirer naziva magijska upotreba riječi. Već u primitivnim jezicima semantička funkcija je uvijek prisutna i bez nje ne bi bilo ljudskog govora, ali u primitivnim društvima magijska upotreba riječi ima većinski utjecaj. Magijska upotreba pokušava izmijeniti samo tok prirode ali to se ne može bez magijske vještine. Čarobnjak je taj koji može upravljati magijskim riječima i u njegovim rukama one postaju najmoćnije oružje. Nevjerojatna je činjenica da se takve stvari događaju i u moderno doba i to ne samo da magijska upotreba riječi ocjenjuje naše etičke vrijednost, ona čak i preobražava cijeli ljudski govor. Riječi našeg modernog doba opterećuju se osjećajima i žestokim strastima. U nacističkom režimu obilno su stvarali nove izraze, umjesto prijevoda davali su opsežan opis njemačkih riječi, a te riječi nisu se niti adekvatno mogle prevesti na engleski jezik. U takvim slučajevima pravo značenje riječi se gubi, jer nad značenjem prevlada emocionalna atmosfera riječi.

Nadalje, novonastala riječ da bude u potpunosti djelotvorna mora dobiti novi obred, svaka politička akcija morala je imati svoj poseban i jedinstven obred. U totalitarističkom režimu ne postoji privatan život, samim time je čovjekov individualan život postao prepun raznih obreda. Ti obredi napravljeni su da ih je puno i da svaka klasa, spol i dob ima svoje zasebne i zajedničke obrede. Obredi su ključni, jer oni odlično odvođe ljudski um od osjećaja vlastite individue sa svojim željama, osobne odgovornosti i moći rasuđivanja, te dovode do stalnih jednoličnih i uvijek kolektivnih obreda. Time se dobiva da skupina postaje stvarni moralni

subjekt, ljudi su prestali biti slobodni i vlastiti, individualni činitelji. Izvođenjem propisanih obreda počeli su jednako govoriti, misliti i osjećati.

Moderni politički mitovi primili su se posla mijenjanja samih ljudi kako bi lakše mogli kontrolirati njihova ponašanja i njima vladati. Time su ljude pridobili sebi bez ikakvih većih napora, bili su pobijeđeni prije nego što su shvatili što se zaista događa.

Sloboda je jedna od pojmova koji su najnejasniji i najdvosmisleniji u jeziku i politici. Sloboda nije prirodna čovjeku, ona se mora stvoriti da bi se posjedovala. Ako bi čovjek išao sa svojim prirodnim nagonom on bio odabrao zavisnost, a ne slobodu jer je zavisnost lakši put, ako smo slobodni onda sami moramo misliti i rasuđivati. U teškim okolnostima svaki čovjek nastoji izbjeći da j dio svoje slobode, tada nastupa totalitaristička država i politički mit. Suvremeni političari od primitivnih kultura preuzeli su još i proricanje, doduše ne više u smisli gatanja nego u obliku obećavanja nemogućih i nestvarnih stvari, stalno se proriče i obećava novo doba blagostanja. Proricanje postaje bitan element nove tehnike vladanja. Od početka ljudske povijesti vjerovalo se da primjenom magije i obredima čovjek može promijeniti tok prirode, čak i nakon toliko neuspješnih pokušaja čini se da čovječanstvo i dalje vjeruje u to.

Iz svega analiziranog ispada da je mit neranjiv, on je nedostižan za racionalnu argumentaciju. Filozofija mu također ne može ništa, ali ima ulogu da ga nama pojasni (Džinić, 2015). Mit se uvijek podcjenjivalo koliko god puta je on pokazao suprotno. Moderni politički režimi pokazali su koliko je to bila velika i jako opasna pogreška.

4. Zaključak

Knjiga Ernsta Cassirera *Mit o državi* bavi se snagom mita, njegovim položajem u razvoju filozofske misli, pa sve do totalitarističkih režima koji su upotrijebili moć mita za formiranje svojih političkih programa. Cassirer na kraju priznaje da je mit nešto neranjivo i nepobjedivo, on uvijek čuči i čeka vrijeme (koje čini se uvijek dočeka) da iskoči i pokaže svoju punu snagu, a nju dobiva u vrijeme nestabilnosti, velikih kriza i kada sve racionalne misli ne mogu više pronaći rješenje. Tada je čovjek čak voljan mijenjati svoju slobodu sa zavisnošću prema vladaru koji dobiva apsolutnu vlast i samo je njegova volja pokretač. Kako bi totalitaristički režimi uspjeli moć mita pretočiti u svoje programe počeli su slagati i premještati u samom korijenu mita, u jeziku. Nakon toga dodali su obrede kako bi uništili individualnu svijest i stvorili jednouljne skupine.

Mnogi filozofi i mislioci htjeli su mitu oduzeti njegovu snagu, ali to je naprosto bilo nemoguće jer kada su mislili da je vrijeme mita gotovo on se vrati prije ili kasnije. Mit je uvijek ovdje, pošto je čovjek prihvatio i drži se racionalne organizacije, mitska organizacija prolazi nevidljivo, dapače ona kao da stagnira do izlaza labavosti koja obilježava racionalnu organizaciju. Moderni politički sistemi otkrili su moć mita i bez ikakvih napora prilagodili su je sebi kako bi vladali bez problema.

5. Literatura

1. Ernest Cassirer, *Mit o državi*, 1972.
2. F. Monneyron i A. Mouchtouris, *Politički mitovi*, TIMpres, Zagreb 2012.
3. I. Džinić (2015). Filozofija i politički mitovi: Izazovi koncepta Ernesta Cassirera. *Obnova. Život*, 70(4), 487-498
4. Müller, op. cit., *Comparative Mythology*, 11, 33, 86. *Selected Essays*, I, 315, 358, 449 ff.